

III Organització de la Cooperativa: Les seccions

5

La Secció Hortofructícola

5.1. Els precedents

Les vinyes fil·loxerades poblans, després d'haver superat este dissortat episodi, atapeïen, de bell nou, la majoria dels camps poblans de varietats per a vinificació. La producció vinícola d'aquells anys va augmentar considerablement en un moment en què el mercat del vi patia una sèrie d'entrebancs que el van fer trontollar de manera notòria.

José García Súnier, el retor poblà, defensor acèrrim del llaurador i, en particular, dels viticultors, s'expressava així en l'article «La crisis vitícola, o triunfar o morir» publicat el 20 de gener de 1924 al *Diario de Valencia*:

Estos son los términos precisos del problema vitícola español; este, el dilema inexorable; no caben ya paliativos ni medias tintas: o el Gobierno

resuelve el problema de una vez para siempre, cortando el abuso inconcebible de no cumplirse leyes vigentes desde hace más de treinta años, o necesariamente tendrá que venir el abandono total de las tierras dedicadas al viñedo; la muerte de la viticultura nacional, riqueza más importante después de la cerealista —también en crisis—; quedarán arruinadas las muchas e importantes comarcas españolas que, reconstituyendo los terrenos filoxerados, han comprado de nuevo sus fincas, y la emigración al extranjero de pueblos en masa será un hecho doloroso, pero necesario, a cambio de que se enriquezcan sin tasa ni medida unas docenas de fabricantes de alcohol industrial; lo cual si llegara, sería sencillamente horrible e inexplicable... Vigilen y estén alerta las organizaciones vitícolas nacionales, que el enemigo trabaja a la desesperada.

La producció vinícola tenia molts enemics, tant dins com fora. En recuperar-se de l'atac de la fil·loxera van haver de lluitar contra la superproducció, que va perdurar més enllà del primer terç del segle XX, però també contra el descens de les exportacions del mercat exterior.

El mercat francès, el més important per al vi espanyol, es va tancar

a causa de la recuperació del vinyet fil·loxerat i perquè França va començar a abastir-se de vi d'Algèria, ja que pagava aranzels més barats perquè era una colònia francesa.

En esta taula podem observar l'evolució de les importacions franceses de vi espanyol i algerià:

QUADRO 19 IMPORTACIONS FRANCESES DE VI COMÚ (1847-1938)				
ANY	País d'origen (%)			% sobre producció francesa
	Espanya	Algèria	Altres	
1847-49	32,3	0,0	67,7	0,0
1850-54	83,4	0,0	16,6	0,1
1855-59	85,0	0,0	15,0	1,0
1860-64	81,0	0,0	19,0	0,3
1865-69	87,0	0,0	13,0	0,3
1870-74	69,8	0,0	30,2	0,7
1875-79	73,4	0,1	26,4	2,3
1880-84	72,0	0,8	27,2	23,6
1885-89	63,4	8,2	28,4	40,5
1890-94	67,5	25,3	7,3	23,5
1995-99	50,5	46,6	3,0	20,5
1900-04	19,7	75,8	4,4	9,4
1905-09	0,8	97,7	1,5	10,4
1910-14	15,0	78,4	6,6	16,8
1915-19	26,4	58,3	15,3	19,8
1920-24	23,4	61,1	15,5	11,3
1925-29	17,5	73,7	8,8	19,6
1930-34	7,9	85,2	6,9	24,7
1935-38	0,5	92,1	7,5	21,9

Font: Direction General de Douanes. *Tableaux du Commerce Exterieur de la France* (Paris, 1850-1938)

De la mateixa manera, països importadors de vi espanyol com

Argentina o Uruguai van posar en pràctica polítiques proteccionistes

(pujada d'aranzels) per a desenvolupar la producció pròpia. Així mateix, el mercat nord-americà també va patir l'augment de la producció vinícola californiana.

Tot açò va contribuir perquè la demanda del sector vinícola al llarg de la primera meitat del segle XX fora irregular. A més, el descens dels preus no va fer rendible el sector, la qual cosa, evidentment, es va traduir en una minva de la producció vinícola. Lamentablement el descens de la producció no va solucionar la superproducció que entrebancava el sector.

José García Súñer, l'apòstol custodi del xicotet propietari poblà, en l'article «Duelos y quebrantos» publicat en la *Revista de Gandia* el 14 de maig del 1932 se'n feia ressò de la situació:

...¿No debiera estar compensada la vida del campesino que bregando tras un arado las horas mortales del día estival, apenas si le quedan alimentos para llegar a su hogar e ingerir un parco, sobrio e insuficiente refrigerio que irónicamente llaman cena? Pues ni a eso llega hoy en muchas partes la realidad desnuda, el derecho del que labra la tierra y arranca de sus entrañas fruto de vida.

¿Y por qué causa? Por no protegerse la producción agrícola: por dejar que se atropellen cláusulas de Tratados comerciales...

Hoy se nos niega en Francia el derecho a exportarle vinos y patatas, gravándonos a la vez, de forma desorbitante otros productos agrícolas; ayer con excusas más o menos racionales, se nos cierran en Norteamérica las puertas a vinos y frutales de nuestra tierra; mañana se nos boicoteará y se nos asfixiará dentro de nuestra península Ibérica. ¿Hay derecho a ello? Y si esos países obran por la defensa de su producción, por su vida y existencia económica, ¿no lo podemos hacer nosotros con ellos? ¡A qué pues abrir la puertas de nuestras aduanas para que un sin fin de productos, entre ellos, hoy, la algarroba, venga a matar una gran fuente de riqueza agrícola levantina, clandestinamente, —como el higo extranjero— a la obtención de alcoholes para rematar la industria alcoholera vónica española?¹²¹

121 GARCÍA SÚÑER, J.: «Duelos y quebrantos». A: *Revista de Gandia*. Órgano de la Derecha Regional Valenciana de esta ciudad y su distrito, núm. 1662, 14 de maig de 1932.

Davant del negre panorama de la producció vinícola, que amenaçava amb minvar, encara més, les pobres economies poblanes, va adquirir importància una varietat de raïm no vinícola, el Rossetti, destinat al mercat del consum fresc, com a fruita.

L'arribada del Rossetti a la Pobla del Duc està documentada per alguns articles antics de periòdic i revistes:

Hace aproximadamente unos treinta años que nuestro tío don Augusto Bataller Boscá, diputado provincial por el distrito, introdujo en el Mas de Eñas, hoy propiedad del que esto escribe, el cultivo y explotación del Rossetti, mediante la realización de los primeros injertos.

*Con su destacada y meritoria actuación rompió el empirismo de los agricultores de la comarca, enseñándoles el camino a seguir para transformar los viejos cultivos en las prósperas explotaciones actuales.*¹²²

O en *Las Provincias* del 1967 es podia llegir:

122 BATALLER MADRAMANY, A.: «La uva Rosetti», *Las Provincias* (setembre 1958).

*Fa temps un diputat i agricultor, Augusto Bataller, que buscava raïm apte per a l'exportació, introduí el raïm Rosetti, que descobrí a Bixquert de Xàtiva, on hi havia uns ceps quasi amagats, de procedència oriental. Per als empelts, segons conta hui Salvador García Boscá, Boles, esgotà fins a les puntes dels sarments. Açò fou el principi de l'expansió del cultiu i explotació d'esta varietat de raïm.*¹²³

La revista *Sicania* el 1958 també ho exposava així:

*Hace treinta años la Pobla del Duc era un pueblo mísero... Más he aquí que, tratando de encontrar la mejor solución para el problema de sus fincas, un hacendado del lugar, hombre de campo y estudio a la vez, introdujo el cultivo del Rossetti, variedad de viñedo que hoy extendida por casi las tres quintas partes del territorio de la Pobla, rinde millones de kilos y pesetas, que han transformado totalmente la fisonomía de la villa.*¹²⁴

123 BATALLER MADRAMANY, A.: «La Pobla del Duc, reina del raïm», *Las Provincias* (3 setembre 1967).

124 JIMENEZ TORRES, A.: «Un pueblo valenciano con recia personalidad. Pobla del Duc, el pueblo de las exportaciones taumatúrgicas, emporio de la uva y del melón». A: *Sicania*. València, any II, núm. 7., gener 1959.

Siga com vulga, és cert que en la dècada dels trenta del segle passat, els ceps de Rossetti van començar a arrelar en la terra blanca llacorella que cobrix fondos i tossals de la Vall Blanca. En un primer moment, però, als llauradors poblans, aferrats a la seua tradició vinícola, els costà fer el pas de canviar vinyes de vi per vinyes de taula. Però, ja als anys quaranta, el Rossetti era una realitat palpable i exportable.

El Rossetti és sinònim de Roseti, Regina, Rosaki, Razaki, Uva Real, Afouz Ali, Datil de Beyrouth, Datilera, Alepo, Inzolia, Imperial i Pergulone. Té raïms grans i bastant llargs, de baixa compacitat i

peçó mitjà. Els grans són el·líptics i allargassats, quasi cilíndrics, la polpa consistent, gens calorejada, sucosa, saborosa i d'aroma mel·lífer, que envoltava el granet (pinyolet) mitjà, estret i allargat. Era fruit d'un cep vigorós, fèrtil i de copiosa producció, sobretot, en les terres fresques, desfonades i d'al·luvió.

En un campo de Rossetti, si es de buena fertilidad, la producción tiene que pasar de los mil kilos por hanegada valenciana (8 áreas y 31 centiáreas). El aspecto del mismo debe ser de tal naturaleza, que el suelo no pueda verse, por estar totalmente

*cubierto por la alfombra de sarmientos llenos de pámpanos.*¹²⁵

Superada la crisi de la fil·loxe-
ra, la revolució redistributiva de la
propietat agrària i la restitució del
vinyet, es va iniciar la introducció
del Rossetti o segona revolució de
l'agricultura poblana, és dir, la subs-
titució de les varietats de raïm de vi
per les varietats de raïm de plaça, de
raïm de taula.

Tallant raïm de Rosetti

L'arrelament de les varietats de
raïm de taula en terres poblanes es
va produir progressivament al llarg
de quatre dècades, en les quals es po-
den distingir tres fases:

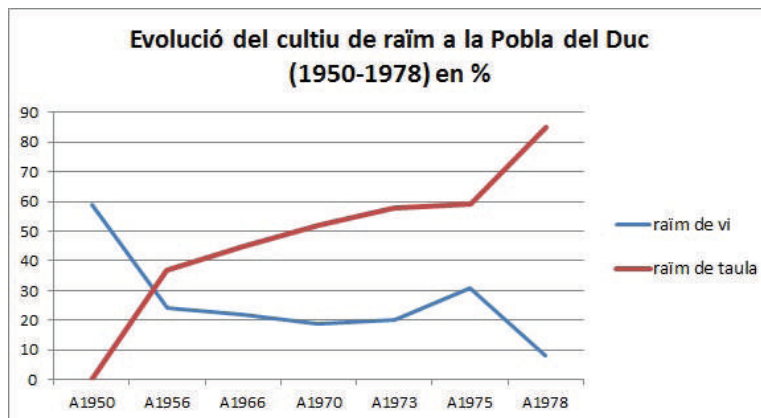
- La primera dècada, la dels anys quaranta, correspon als primers intents, a les primeres plantacions del Rossetti, quan el llaurador poblà, arrelat a la tradició vinícola, observava amb peus de plom el resultat dels bancals empeltats de Rossetti.
- Les dues següents (els anys cinquanta i seixanta) es corresponen amb l'arrelament i consolidació del Rossetti: l'època daurada de l'agricultura poblana. No debades els cronistes de la *Vilanova de Rugat* qualificaven la Pobla del Duc com la *Reina del raïm*. Tampoc no podem oblidar que, a mitjan dels 60, la varietat Cardinal, el raïm roig, més primerenc que el Rossetti, va ocupar els alterons i cara-sols.

- Finalment, durant la dècada dels setanta, noves varietats de raïm de taula (Alfonso Lavallée, Moscatell italià, Red Globe) van espentar l'economia poblana del raïm de taula.

En el gràfic següent podem observar l'evolució del cultiu del raïm

125 BATALLER MADRAMANY, A.: «La uva Rosetti», *Las Provincias* (setembre 1958).

de taula i del raïm de vi en percentatges sobre el total dels cultius al terme de la Poble del Duc.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Cucó, J.: *La tierra como motivo*. València, Alfons el Magnànim, pàg.78, 1982.

La presència del raïm de taula a la Poble del Duc comportà una sèrie de canvis en l'estructura sociolaboral i productiva poblana. Als usos i costums tradicionals de la verema es van afegir d'altres arran de la collida i la comercialització del raïm de plaça.

El Rossetti, durant els primer anys de collita es va comercialitzar pels mercats locals comarcals de Xàtiva o Gandia i, a tot estirar, València. Cal dir que, a més del Rosetti, també es va intentar comercialitzar per al consum en fresc varietats dedicades a l'elaboració de vi, com la Planta Nova, però va ser el Rosetti el que va trencar fronteres i es feu l'amo del mercat europeu.

De bon matí, a peu o amb carro, hòmens i dones de totes les edats, marxaven cap al bancal. Només arribar-hi, desplegaven una lona o tela forta i amb un puntal la mig alçaven i l'asseguraven al terra. Després lligaven a cadascuna de les quatre puntes de la lona unes cordes per a tensar-la i les amarraven a la soca de quatre ceps. La lona enlairada

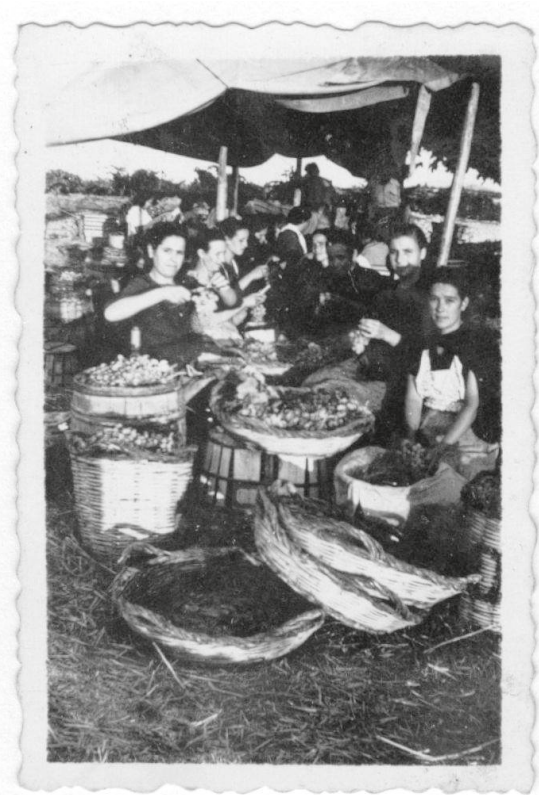
formava un ombrall perquè les dones, els xiquets i els hòmens, quan acabaven de tallar raïm, asseguts amb cadires davall, el netejaren.¹²⁶

El raïm tallat del cep amb falçó i, preferiblement, amb xapeta¹²⁷ el deixaven en una panera¹²⁸. Quan la panera estava plena de raïm, hom es posava damunt del cap una

126 Netejar raïm o estisorar. Llevar del penjoll de raïm amb unes estisores els grans defectuosos.

127 En xapeta era tallar el peçó acompanyat d'un trosset en forma de llengüeta de la vara. D'esta manera la raspa aguantava més temps i no es pansia tan prompte.

128 DCVB. **PANERA** f. || 2. Recipient fet de vimens, de joncs, d'esquerdes de canya, etc., entreteixits, de base rodona o oblonga, de boca més ampla que el sòl, amb baranes relativament baixes i amb una o algunes anses, que servix per a tindre pa, per a transportar fruita, roba, etc.; cast. *cesta*.

Panera en el bancal

capçana¹²⁹, la carregaven damunt del cap i la duïen davall de la lona perquè el netejaren.

María Llorens ho recorda així:

Anàvem al bancal de bon matí. Cada dona portava la cadira i el plat. Quan portaven el raïm tallat nosaltres el netejàvem i el deixàvem ja net en unes cistelles grans (paner¹³⁰) on

129 DNV. Rodet de tela o d'un altre material que es posa en el cap per a portar un pes.

130 DNV. Recipient portàtil fet habitualment de vimen o de juncs entreteixits, generalment de forma troncocònica invertida, amb una o dues anses i amb tapadora o sense, que servix per a tindre i portar fruita, roba o altres coses

cabien uns quinze quilos, que anaven folrades per dins de coques¹³¹. Després venien camions o carros i s'enduïen les cistelles amb el raïm net. Quan acabàvem un bancal, cada dona agarrava la cadira i el plat i a un altre bancal.

El marit de María Llorens, Blas García, Carbó, hi afig:

Al principi, tots els comerciants no tenien magatzems on deixar el raïm i quan acabaven la feina del bancal havien de portar les cistelles al carrer Nou i les escampaven a rogles per tot el carrer. Després venien els camions i les carregaven per dur-les al mercat.

Esta organització del treball de confecció del raïm en el bancal davall de l'ombra de la lona i l'ús de les paneres, va ser precursora de l'expressió que més endavant va servir per a definir tot el procés de neteja i confecció del raïm: *fer panera*. Així doncs, a l'agost, en un dia qualsevol, es podia anar o tornar de la panera

131 **Coca**, era un grapat de brossa seca enrotllat amb un paper blanc molt fi i de forma circular que es posava dins dels paners separant les diferents tongades de raïm per tal de no malmetre'l. Podia adquirir altres formes segons si l'envàs era un basquet ovalat o rectangular.

d'en tal a la d'en tal, o en este cas, a la panera de la Cooperativa.

Als anys 50, la producció de raïm Rossetti va créixer tant que fer panera en el bancal fou inviable. Aleshores, els comerciants forans que compraven el raïm i el comercialitzaven van començar a llogar plantes baixes de cases grans que habilitaven com a magatzems perquè les dones realitzaren la neteja i la confecció amb més comoditat.

La gradual acceleració de plantació de bancals de Rossetti i l'increment de quilos va coincidir amb el moment en què Espanya començava a eixir de l'autarquia de la postguerra civil. El Règim del general Franco va ser reconegut a nivell internacional (el 1950 l'ONU alçava el vet al règim de Franco i Espanya començava a formar part dels organismes internacionals; el 1953 s'establien relacions comercials amb els EUA i el Vaticà donava el vistiplau a la dictadura). D'altra banda, Europa havia superat la crisi de la II Guerra Mundial i encetava una etapa de recuperació accelerada.

Esta conjuntura de recuperació econòmica a Europa i a Espanya va comportar una progressiva normalització dels mercats internacionals. Així, en l'exportació de productes

agraris va adquirir rellevància la taronja valenciana i el raïm de taula espanyol, en concret el de la Vall d'Albaida, particularment el de la Poble del Duc.

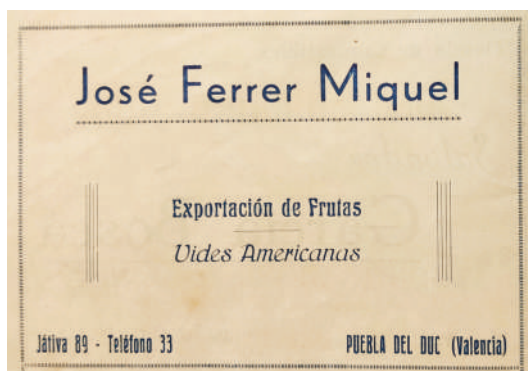
Alguns exportadors de taronja valencians, en la seua majoria de les riberes del Xúquer, aprofitant el mercat europeu van vindre a la Poble per comprar i treballar el raïm durant l'estiu, quan no hi havia taronja. Per això, per exemple, ens trobem el programa de festes del 1959 ple d'anunciants forasters dedicats a l'exportació: Grupo Exportador de Productos Agrícolas GEPA (Borriana), Antonio Escandell (Carcaixent), Vicente Sebastiá Martínez (La Poble Llarga), Bautista Capella (La Poble Llarga) i Vicente Pascual Ruiz (València).

Publicitat Capella, exportador.
Llibre de festes 1959

L'eclosió d'exportadors forans a la Poble motivà que molts poblans

inquiets en el món dels negocis es llançaren a l'aventura comercial, cosa que es va posar de manifest en la publicitat del programa de festes esmentat anteriorment. Hi apareixen: José Francés Martínez (exportador), Baltasar Monzó Santa María (exportador), Cortell-Montaner (exportador i transport per carretera), Santiago Montaner Abargues (marca registrada FERMON), Juan Monzó Santa María (exportador de fruita i fàbrica de teixits), Rafael Micó Vidal (exportador i viver de plantes americanes), Eleuterio Soriano Bononat (exportador), José Ferrer Miquel (exportador i plantes americanes), José Tormo Moscardó (exportador i vinyet americà), Vicente Fayos Miñana (exportador i vivers) i Salvador Montaner Machirant (exportador).

Publicitat José Ferrer, comerciant poblà.
Llibre de festes 1959

Els anys cinquanta i seixanta van ser, per tant, d'una gran intensitat econòmica a la Pobla. S'hi produïa un producte per a comercialitzar, el raïm, que generava jornals; hi havia abundant mà d'obra barata i els obstacles a l'exportació, eren mínims. Tot plegat conformà una època en què, amb tota raó, es pot afirmar que es vivia de la terra. Tothom treballava.

El panorama era muy semejante al que existe en la comarcas naranjeras: el labrador vendía toda su cosecha al comerciante y luego se empleaba como «collidor» (recolector de fruta); otro tanto ocurría con las mujeres, que iban a trabajar a los almacenes para limpiar y envasar la fruta¹³².

Angel Giménez Torres, redactor de la revista *Sicania* descrivia la Pobla del 1959 d'esta manera:

Desde los viñedos, de un gran desarrollo vegetal como extensas lagunas de verdes pámpanos, los racimos cortados cuidadosamente, son conducidos sobre grandes bandejas

132 Cucó, J.: *La tierra como motivo*. València, Alfons el Magnànim, 1982.

Netejant raïm en el magatzem de la Cooperativa. Anys 60

de madera, que se transportan en carros de muelles con ruedas de goma —todo para que no se deterioren los preciados granos— hasta los almacenes. En ellos cientos de mujeres, todas jóvenes y muchas bonitas, van seleccionando y colocando los racimos en los envases adecuados para la exportación. Una actividad extraordinaria reina en el pequeño pueblo durante la jornada; cuando la noche llega, las mil quinientas jóvenes forasteras se refugian en los pajares o naves habilitadas para dormitorios, dando a los mismos unos tintes de película neorrealista (...)

Datos en extremo curiosos ofrecen las estadísticas correspondientes

a las naciones europeas exportadoras de uva. Con arreglo a tales características resulta que este pequeño pueblo valenciano anualmente exporta más uva que cada uno de los países productores —tales como Grecia, Bulgaria o Hungría— a excepción de Francia e Italia que, con una enorme ventaja sobre todos, marchan en cabeza de las exportaciones¹³³.

Efectivament, a pesar de l'abundosa mà d'obra femenina del poble, el volum de treball era tan gran que

133 JIMENEZ TORRES, A.: «Un pueblo valenciano con recia personalidad. Poble del Duc, el pueblo de las exportaciones taumatúrgicas, emporio de la uva y del melón». A: *Sicania*. València, any II, núm. 7, gener 1959.

en calia molta més, ja que el raïm, quan s'havia de recol·lectar no podia esperar i la faena de neteja a tísica era costosa. Per això, igual que hi venien comerciants, la demanda de netejadors creà un corrent migratori majoritàriament de dones, però d'homes també, dels pobles de la Ribera cap a la Pobla.

Pel que fa a les xifres d'hòmens i dones que vingueren a treballar estos anys a la Pobla, no hi ha dades de caràcter oficial. No obstant, el cronista Alejandro Bataller sí que fa alguns comentaris en escrits de l'època:

*Durante la campaña, Puebla del Duc, que tiene unos 2.500 habitantes, dobla la población por la afluencia de trabajadores forasteros, en su inmensa mayoría mujeres.*¹³⁴

O les de l'autor de l'article de la revista *Sicania: Pobla del Duc, o Pobla de Rugat, cuya población no llega a los 2.500 habitantes se encuentra, durante la temporada que dura la campaña de la recolección y exportación de la uva «Rossetti» con otros tantos miles de*

almas. Mil quinientas jóvenes, llegadas desde la región y casi un millar de trabajadores, también forasteros, dan a la plácida villa de la Pobla un aspecto extraordinario con una actividad sin límites.

Tot i això, francament, les xifres que ens han aportat els autors semblen un poc exagerades, ja que a la Pobla del Duc el 1950 vivien 2.182 h i el 1960 2.333 h, mai no els 2.500 de les cròniques. Possiblement, segons algunes apreciacions de testimonis orals, en la campanya estival es podia arribar al miler de jornaleres i jornalers.

Esta població treballadora forastera, durant la campanya, vivia en habitatges habilitats a la cambra de moltes cases, tot i que també ocupaven cases buides arreu del poble.

Bons testimonis d'açò, de la intensa activitat comercial reflectida entre comerciants, corredors, gent de negoci, etc., van ser els dos locals de parada i fonda de la Pobla: el de Justo Morant Gomar, Pensión Morant, al carrer Buades, 5 i el de Daniel Gil Montón a la plaça de l'Om, 8. Tots dos ofertaven menjars i habitacions.

134 BATALLER MADRAMANY, A.: «La uva Rosetti», *Las provincias* (setembre 1958). A: *La Vall d'Albaida, terres i gent*. Homenatges 2. IEVA, pàg. 139-142, 2001.